Eerzucht in plaats van hebzucht

Dick Pels

In 1933 schreef jeugdbeweger en volksonderwijzer Koos Vorrink, de latere voorzitter van de SDAP en de PvdA, een invloedrijk boek met de titel ***Om de vrye mens der nieuwe gemeenschap***. Fel hekelt hij daarin ‘de mateloze tyrannie van het geldbezit, die haar uitdrukking vindt in een dwaze aanbidding van het stoffelik succes’. In de kapitalistische maatschappij bepaalde het geld de rangorde der waarden: ‘Er is geen gemeenschappelik belang hetwelk te dienen de wezenlike opgave van het leven uitmaakt, er is slechts de persoonlike loopbaan, de carrière, het baantje, de jacht naar winst? Andere waarden, zedelike grootheid, opofferingsgezindheid, sociaal verantwoordelikheidsgevoel, trouw aan het gegeven woord, barmhartigheid zijn kwaliteiten, die in de dagelikse werkelikheid geen bruikbare waarden vertegenwoordigen. Daar is niks mee te verdienen, dat wil zeggen, daar is geen geld mee te verdienen’. Bezitters en bezitslozen waren gelijkelijk met deze kapitalistische mentaliteit besmet: geld en macht te bezitten vormde de trotse zelfvoldaanheid van de eersten; het eenmaal ook zover te brengen de geheime droom van de laatsten. In het bewustzijn van de kapitalistische mens leefde de gedachte: voor geld is alles en iedereen te koop.

Hartekreten als deze hadden ook nu, driekwart eeuw later, geschreven kunnen zijn. Een cultuursocialist als Vorrink kon daarbij nauwelijks bevroeden hoe intiem maar tegelijkertijd hoe exhibitionistisch rijkdom en roem in onze tijd van mediakapitalisme en sterrencultuur met elkaar verweven zouden raken. ***Greed is good*** en ***rich is beautiful***. De plutocratie is een ***flashocracy*** geworden ? niet voor niets zijn veel van die uitdrukkingen in het Engels. Het geld is zelf de held in programma’s als***De Gouden Kooi*** en ***Miljoenenjacht***. Deejay Ruud de Wild pocht in het programma ***Ranking the Stars*** dat hij meer verdient dan het hele kabinet Balkenende bij elkaar. Jan Benninks verkoopbonus bedraagt zelfs meer dan 30 keer het jaarsalaris van het voltallige kabinet ? maar kritiek hierop doet hij af als een typisch Hollandse vorm van afgunst. Hebzucht is het nieuwe (dus eigenlijk het oude) ethos, geld wordt onmiddellijk vertaald in eer, status en aanzien, en de ambitie van de rijken is om net zo zichtbaar te worden als andere celebrities. In Nederland is vooral de ***Quote*** het vehikel dat de werelden van de glamour en die van het geld verbindt, met als doel

om van de superrijken Bekende Nederlanders te maken.

Toegegeven, er schuilen klassieke gevaren in Vorrinks ethisch socialisme. Zijn ‘vrije mens’ blijkt bij nader inzien niet zo heel vrij te zijn, want hij/zij dient zich te wijden aan de verantwoordelijke gemeenschapsdienst, om het ‘grote wonder’ der solidariteit te kunnen beleven, met de arbeid als heilige gemeenschapsplicht. Vorrinks ideaal van de klassenloze volksgemeenschap, die de ‘werkelike eenheid aller volksgenoten’ vestigt, staat niet eens zo ver af (we schrijven 1933!) van de grondgedachte van die andere, nationale, socialisten, zijn ergste vijanden. Volgens Vorrink heeft het fascisme de ware volkseenheid verraden, maar zal het demokratisch socialisme haar uiteindelijk verwezenlijken door een einde te maken aan alle uitbuiting en onderdrukking.

Het lijkt me dan ook beter om aan te knopen bij een meer individualistische en zakelijke variant van het cultuursocialisme, zoals die werd gepredikt door een ideologische tegenhanger van Vorrink: Jacques de Kadt. Het sociaal-individualisme van De Kadt onderschrijft voluit de kritiek op de geldverdwazing en het ‘stoffelik succes’, maar vervalt niet in het christelijk moralisme, met zijn klassieke maar onvruchtbare tegenstellingen tussen gemeenschapsdienst en eigenbelang, eenheid en verdeeldheid, solidariteit en concurrentie of morele en materiële prikkels. Vorrink stelt de concurrentie zonder meer gelijk aan de oorlog van allen tegen allen, ambitie aan de ‘laagste instincten’ van zelfzucht, eerzucht en heerszucht, en het willen winnen aan het maken van winst. Hij volgt daarmee het vrome spoor van bisschop Bossuet, de biechtvader van Lodewijk XIV: de ware christen minacht het fortuin (in zijn twee bestanddelen geld en eer) en spot met zijn ijdele beloften: de enige glorie en rijkdom zijn immers die van God.

Laat ik daarom een onchristelijk pleidooi houden voor ambitie, geldingsdrang (die ten onrechte wordt vereenzelvigd met de drang naar geld) eigenliefde en ijdelheid. Dat zijn natuurlijk geen deugden, en ik ben bang dat ik aan al deze ondeugden lijd. Maar goed en kwaad zitten niet alleen in dezelfde kamer, maar vaak ook op dezelfde stoel, volgens een onchristelijk gezegde van Lolle Nauta. Mijn gok in het boek ***De economie van de eer*** is dan ook dat het kleinere kwaad van de eerzucht het grotere kwaad van de hebzucht misschien enigszins kan intomen. Zou de openlijke sociale waardering via publieke zichtbaarheid en erkenning niet voor een deel de plaats kunnen innemen van de waardebepaling door een anonieme markt, en door degenen die zich achter deze grootheid verschuilen?

Zonder het Bekende Nederlanderschap als model te willen aanprijzen, kunnen we

ons afvragen of eergevoel, ambitie en de zucht naar roem niet meer kunnen worden aangesproken wanneer men het beste uit mensen naar boven wil halen. Bij de motivatie van ondernemende individuen zou een ander en beter prijsmechanisme moeten gelden: niet dat van loven en bieden, maar dat van ***loven en prijzen***. De valse eerbaarheid van het geld moet worden ondermijnd, zodat de eerzucht zich los kan maken van de perverse omknelling door de hebzucht en in een meer zuivere vorm kan optreden. Dat vereist de ontwikkeling van een realistische eerethiek die de gebruikelijke tegenstelling tussen verheven deugzaamheid en plat eigenbelang overstijgt. Het eergevoel gaat immers voorbij aan simpele zelfzucht en materieel gewin, en kan aanzetten tot nobele en riskante handelingen van groot maatschappelijk belang. Deze ‘aristocratische’ eerethiek wordt in de huidige tijd vooral aangeprezen door neoconservatieve denkers. Maar dat betekent niet dat zij voor links taboe zou moeten zijn.

Een vrije en beschaafde maatschappij, schreef Jacques de Kadt in 1937, moet aan allen een minimum aan welvaart verschaffen en ervoor zorgen dat tussen minimum en maximum slechts een geringe afstand bestaat: ‘De prikkels, nodig om naar het hoogste te streven, liggen dan niet langer in het inkomen, doch in de waardering die een critische maatschappij aan z’n beste mensen geeft’. Er is dan ook een omkering van levenswaarden nodig, een nieuw beschavingsoffensief dat de geldmacht breekt, ook in de hoofden van de mensen, dat werkelijke verdiensten in ere herstelt en dat de ‘eer van het werk’ weer de plaats geeft die zij verdient.

Tekst uitgesproken ter introductie van het Volkskrant***-debat over ‘Nieuwe hebzucht?, in De Rode Hoed, 18 november 2007.***